

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 86 (2026) 2, 379—404

Besedilo prejeto/Received:08/2025; sprejeto/Accepted:02/2026

UDK/UDC: 726(497.4)Ljubljana)

DOI: 10.34291/BV2026/02/Golec

© 2026 Golec, CC BY 4.0

*Boris Golec*¹

Cerkveno in versko v nesakralni toponimiki Ljubljane skozi stoletja

Ecclesiastical and Religious in the Non-Sacred Toponymy of Ljubljana Through the Centuries

Povzetek: Ljubljana je v primerjavi z drugimi evropskimi prestolnicami posebna po svoji toponimiki – imenih trgov, cest, ulic, vse do (ne)vidnih mikrotoponimov. Od ideološkega očiščenja leta 1952 dalje niti v okolici reprezentativnih cerkva – vključno s stolnico – ni poimenovanj po njihovih patrocinih, odpravljena pa je bila tudi velika večina drugih s Cerkvijo in vero povezanih nazivov. Prispevek je namenjen ugotavljanju, kaj se je od nastanka mesta do danes dogajalo z ljubljansko nesakralno toponimiko cerkvenega in verskega izvora.

Skozi stoletja so Ljubljančani po cerkvah, kapelah in samostanih poimenovali posamezna območja, trge, ulice in ceste, pogosto (priložnostno) opisno. Takšna praksa je v slovenščini in nemščini – ta je bila do sredine 19. stoletja pisni uradovni jezik in v njej se je pisalo praktično vse – trajala nekako do začetka 19. stoletja, ko je mestni magistrat določil stalna ulična imena, tedaj samo nemška. Medtem ko je o toponimiki dotlej spontano odločal ljudski glas in le malo zapisovalska tradicija (v nemščini), je poslej glavno vlogo prevzela mestna oblast – imena trgov, cest in ulic pa so postala in do danes ostala politikum. Nekaterih novih poimenovanj za stare lokacije ljudstvo sicer ni sprejemalo ali so se uveljavljala le stežka, vendar neuradna raba na uradno nomenklaturo ni mogla več vplivati tako kot prej.

Ključne besede: mestna toponimika, Ljubljana, ulična imena, cerkve, samostani, ideološko čiščenje

Abstract: Ljubljana is unique in comparison to other European capitals in its urban toponymy – the names of squares, roads, streets, all the way to (in)visible microtoponyms. Since the ideological cleansing in 1952, even in the vicinity of representative churches, including the cathedral, there are no names after their patron saints, and the vast majority of other names related to the Church and religion have also been abolished. The article aims to determine what has happened to Ljubljana's non-sacred toponymy of ecclesiastical and religious origin

¹ Prof. dr., znan. svet., ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Slovenija, boris.golec@zrc-sazu.si.

from the city's founding until today. Over the centuries, the people of Ljubljana have named individual areas, squares, streets and roads after churches, chapels and monasteries, often (occasionally) descriptively. This practice in Slovenian and German, in which practically everything was written until the mid-19th century, lasted until the beginning of the 19th century, when the city magistrate determined permanent street names, then only in German. While toponymy had previously been decided spontaneously by popular vote and only a little by written tradition (in German), the city authorities later took over the main role, and the names of squares, roads and streets became and remain a matter of politics to this day. Some of the new names for old locations were not accepted by the people or were only established with difficulty, but unofficial use could no longer influence the official nomenclature as before.

Keywords: urban toponymy, Ljubljana, street names, churches, monasteries, saint's ideological cleansing

1. Uvod

Ko se človek razgleduje po evropskih prestolnicah, pri čemer mu ni treba daleč, le do najbližjih – Zagreba, Dunaja ali Bratislave –, bo prej ko slej zaznal občutno razliko med njimi in slovenskim glavnim mestom, ki se kaže v mestni toponimiki: imenih trgov, cest, ulic, vse do (ne)vidnih mikrotoponimov. V Ljubljani, kjer večina teh imen izvira iz desetletij od druge svetovne vojne dalje (Valenčič 1980; Mestna občina Ljubljana b. d.), ko se je mesto po obsegu večkratno povečalo, po številu prebivalstva pa skoraj potrojilo,² so posebnost nesorazmerno številna poimenovanja po osebah, ki so imele v letih 1941–1945 takšno ali drugačno vlogo v komunistično vodenem odporniškem gibanju in revoluciji. Niti v okolici reprezentativnih cerkva pa ni poimenovanj po njihovih patrocinih, kaj šele da bi svetniško ime nosila katera od prometnic, če izvezemo Šmartinsko cesto – v katere imenu je sv. Martin dobro zakrit – ali Gosposvetsko cesto, poimenovano po dovolj oddaljenem toponimu v sosednji državi. Tema dvema bi na robu starega mesta lahko dodali še Križevniško ulico in Križevniško sotesko pri Križankah – edini, ki sta dobili ime po cerkvenem redu, katerega ime je sicer danes s spremenjeno namembnostjo križniškega kompleksa močno zabrisano. Niti trg ob stolnici ali katera od bližnjih ulic pa nima imena po sv. Nikolaju, ki bi se ga sicer prav tako dalo prikriti, in sicer kot Šenklaž – nekoč močno živo, danes domala pozabljeno ime za stolnico in njeno neposredno soseščino. Ideološko čistko leta 1952 je od cerkveno in versko obarvane toponimike uspelo preživeti le imenu kakšne malopomembne ulice, kot je Kapiteljska v nekdanjem Poljanskem predmestju. Sprejemljivi sta bili tudi imeni dveh mostov, Šentjakobskega in Šentpeterskega, ki nista bili izpisani na vidnem mestu in sta se tako lahko nespremenjeni obdržali do danes.

V pričujočem prispevku bomo ugotavljali, kaj se je skozi stoletja od nastanka mesta do danes dogajalo z ljubljansko nesakralno toponimiko cerkvenega in ver-

² Leta 1948 je Ljubljana štela 115.000 prebivalcev, 2025 pa prvič 300.000.

skega izvora, ter skušali pojasniti vzroke za njene spremembe. Pri tem bomo mikrotoponime, ki niso bili podlaga za ime določene ulice, ceste ali trga, pustili ob strani. Zgodnejši so v slovenščini dokumentirani zlasti v najstarejši ohranjeni oklicni knjigi stolne župnije sv. Nikolaja 1737–1759, edini iz 18. stoletja: denimo Kapucinski vrt (1739: *Sa Capucinarskem Vertam*), Križevniška pristava (1739: *na Krijhenskim Mayrhoffo*) ali Jezuitski vodnjak (1757: *Sdraven Savitarske Stirne*) (Golec 2022, 354). Najmlajši te vrste sta imeni dveh parkirnih hiš – Kapitelj ob Kapitelski ulici (od 2000) in Šentpeter pri župnijski cerkvi Sv. Petra (od 2006), če izvzamemo ime kratek čas (od 2013 do 2020) delujočega lokala Kapuciner Kavarna na Kongresnem trgu (za katerega sicer ni gotovo, ali se je res imenoval po nekdanjem kapucinskem samostanu). Od mikrotoponimov so se najmanj spreminjala imena cerkva, če seveda ne upoštevamo, da v stari Ljubljani – tj. v nekdanjem, do konca 18. stoletja obzidanem mestu s takratnimi predmestji – več kot polovica cerkvenih objektov danes ne stoji več (Höfler 2015, 112–122). Tok časa je odnesel zlasti samostanske cerkve in samostane skupaj z njihovimi patrociniji in kolektivnim spominom nanje.

Cerkveni objekti so bili do novejše dobe tako rekoč edini, ki jim imena ni dal ljudski glas, ampak njihovi svetni in cerkveni ustanovitelji ter pokrovitelji – ljudstvo pa je ime samo prilagodilo izgovorjavi. Po cerkvah, kapelah in samostanih so Ljubljančani od začetkov mesta skozi stoletja poimenovali posamezna območja, trge, ulice in ceste, pogosto (priložnostno) opisno, npr. V Šenkavžu, Za frančiškani, Pred jezuiti, Pri sv. Florijanu, Pri novih nunah (Golec 2022, 329–359). Tako kot drugi toponimi so bili tudi ti podvrženi spreminjanju in prilagajanju, neodvisno od volje mestne uprave. Takšna praksa je v slovenščini in nemščini trajala nekako do začetka 19. stoletja, ko je mestni magistrat določil stalna ulična imena in jih tudi prvič zapisal – na tedaj samo nemških uličnih tablah (Valenčič 1989, 22–30).

Čas okoli leta 1800 predstavlja najpomembnejši mejnik izvora ljubljanske toponimike. Če je o njej dotlej spontano odločal ljudski glas in le malo zapisovalska tradicija (v nemščini), je poslej glavno vlogo prevzela mestna oblast, imena trgov, cest in ulic pa so postala in do danes ostala politikum. Nekaterih novih poimenovanj za stare lokacije ljudstvo sicer ni sprejemalo ali pa so se uveljavljala le stežka,³ vendar neuradna raba na uradno nomenklaturu ni mogla več vplivati tako kot prej. Druga dva posebne omembe vredna mejnika sta še leti 1848, ko so poleg nemških uvedli uradna slovenska ulična imena, tedaj še z množinsko obliko ‚ulice‘ za ulico (Valenčič 1989, 42–46), in 1908, ko so skupaj z uvedbo edninske oblike ‚ulica‘ nemške ulične napise odpravili (105; 130).

³ Duhovnik in pisatelj Janko Mlakar (1874–1953) leta 1940 pri opisovanju svoje mladosti o Židovski ulici še vedno piše kot o Judovski gasi (Mlakar 1940, 25), o tedanji Prešernovi, zdaj Čopovi in nekoč (pred 1892) Slonovi ulici, pa spačeno kot o Lefontengasi (35). Uporablja tudi vrsto drugih starih ljubljanskih toponimov, kot so Graben, Zlata luknja (Čevljarska ulica), Kurja vas, Blatna vas, Za vodó, Pohtiboli (Pod Tivolijem), Šternale (Sternallé za park Zvezda), Forštat (Mlakar 1940, 25; 31–32; 35; 38; 52; 60).

2. Starejši verski in cerkveni toponimi ter njihova dediščina v uradni nomenklaturi

Če smo povsem natančni, se verska komponenta vsaj posredno še danes kaže v enem redkih ljubljanskih toponimov, povezanih z antično Emono. Med tremi avtohtonimi toponimi – tj. Ajdovščina, Gradišče in Mirje, ki so vsi šele slovanskega izvora in se nanašajo na ruševine (Kopriva 1989 101–103; 157; Snoj 2009, 44; 150; 263) – je takšno ime Ajdovščina, ki je imenovana po ajdih v pomenu ‚nekristjani, pogani‘ (Snoj 2009, 44). V nemščini je toponim Ajdovščina – *Heidenschaft* – prvič izpričan pri Valvasorju (1689), ko pri opisu Ljubljane govori o odkritju groba ‚ajdovske device‘ leta 1633 (*zur Heydenschaft*) (Valvasor 1689, XI/720). V slovenščini ga srečujemo od zgodnjega 18. stoletja v župnijskih oklicnih in matičnih knjigah: *ex Aidoushna* (1708), *Aidouschina* (18. stol.), *na Shaitoushim* (1784) (Golec 2022, 332–333).

Ime rimskega mesta Emona (tako kot samo mesto) ni preživelu uničevalnih pohodov in selitev ljudstev na prehodu iz antike v zgodnji srednji vek. Srednjeveška Ljubljana, ki je zrasla onstran Ljubljanice, njen mlajši del – območje Novega trga – pa se je s svojim obzidjem samo dotikal nekdanjega emonskega obrambnega obzidja (Kopriva 1989, 101–103), se tako tudi z imenom ni oprla na antično tradicijo – drugače kot tri druga slovenska mesta, ki so bila v pozni antiki prav tako sedeži škofij: *Celje* (*Celeia*), *Ptuj* (*Poetovio*) in *Koper* (*Caprae/Capris*); predel slednjega, imenovan Žusterna, nosi ime po antičnem Justinopolisu, kot se je imenovala škofija (Šašel 1975, 90; 91; 93).⁴ Še več, do 16. oz. 17. stoletja kljub številnim rimskim ostalinam v neposredni bližini Ljubljane sodobniki v njih niso prepoznavali ostankov v pisnih virih sicer izpričane Emone. Tako tudi novoustanovljena ljubljanska škofija (1461/62) svojega še danes uradnega latinskega imena ni dobila po nekdanjem rimskem mestu, temveč po nemškem imenu srednjeveškega mesta – Laibach: *Labacensis* (Žnidaršič Golec 2000, 23).

Skoraj brez dvoma je najstarejši patrocinij na območju današnje Ljubljane patrocinij župnijske cerkve sv. Petra, središča pražupnije od druge polovice 10. stoletja (Höfler 2015, 112) – do dvajsetih let 17. stoletja je bila hkrati tudi župnija za mesto (Žnidaršič Golec 2000, 8), ki je po nastanku mlajše od župnije. Patrocinij sv. Peter je izpričan od leta 1262 (župnija leta 1163 posredno prek župnika) (Höfler 2015, 112; Kosi et al., 2021, 895), njegovo slovensko ime pa prvič srečamo leta 1591 v najstarejši krstni matici (poznejše) stolne župnije: *od S: Petra* (Golec 2022, 339). V istem viru in skoraj sočasno prvič zasledimo slovensko poimenovanje po kapeli sv. Janeza Krstnika (Janža) – *od S. Jansha* (1591), *per s. Janschi* (1593) (Golec 2022, 339). Ta je do leta 1554 stala razmeroma blizu sv. Petra, na stičišču današnje Trubarjeve in Vidovdanske ulice, v virih pa se prvič omenja leta 1280 (Höfler 2015, 116; Kosi et al. 2021, 804). Po obeh patrocinijih, sv. Petru in sv. Janezu, se je v zgodnjem novem veku imenovalo predmestje na levem bregu Ljubljanice – Šentpetrsko in Šentjanško

⁴ Današnje latinsko ime koprške škofije, ponovno vzpostavljene v 12. stoletju in po združitvi s tržaško od leta 1977 znova samostojne, je *Dioecesis Iustinopolitana*, celjske, ustanovljene leta 2006, pa *Dioecesis Celeiensis*. Ptuj je bil leta 2000 vzpostavljen kot sedež naslovnega škofa (*Poetoviensis*).

Slika 1: Začetek slovenskega dela razglasa o novi župnijski razdelitvi Ljubljane iz leta 1787 (SI ZAL, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, šk. 45, fasc. 33, fol. 314r).

(Suhadolnik in Budna Kodrič 2017, 7; Höfler 2015, 112 in 116). Slovensko ime za Šentjanško predmestje ni izpričano, medtem ko Šentpetrsko z alternativnim imenom Forštat (iz nem. Vorstadt) srečamo leta 1756 v slovensko vodeni oklicni knjigi stolne župnije (*per S: Petro na forstate*) in nato dvakrat v razglasu iz leta 1787 o novi razdelitvi Ljubljane na župnije, in sicer *St. Pētersku predmejtje* in *Shempētersku predmejtje* (Golec 2022, 339). Ulica, ki je vodila skozi Šentjanško predmestje (to je sedanja Trubarjeva cesta), je konec 18. stoletja označena kot Šentjanžova gasa (Vrhovnik 1896, 116; Valenčič 1989, 28). Ko pa so današnja Vidovdanska cesto, z ljudskim poimenovanjem Kravja dolina (Valenčič 1980, 132), leta 1819 hoteli uradno preimenovali v Johannesgasse, predlog ni dobil podpore (1989, 34). Tako Sv. Janez Krstnik ali Šentjanž v uradno mestno toponimiko ni prišel. Skromen spomin nanj je ohranjen samo v leta 1876 dodeljenem imenu uličice, poimenovane po znamenju (pildu), ki je na tem mestu stalo do leta 1888: Znamenjska ulica (do 1908 v množini Znamenjske ulice), nemško Bildgasse (67).

S porušenjem kapele v 16. stoletju in izginjanjem spomina nanjo se je odprla možnost, da se tudi na ta del predmestja razširi poimenovanje po stari predmestni župnijski cerkvi sv. Petra. Predmestje, ki se je po cerkvi sv. Janeza imenovalo še sredi 18. stoletja (Mal 1957, 188), v mestnih urbarjih pa je tako ime imelo vse do leta 1770 (Suhadolnik in Budna Kodrič 2017, 104), je na ta način postalo Šentpe-

trsko. V razglasu o novi župnijski razdelitvi Ljubljane iz leta 1787 beremo, da se »St. Petersku predmestje« začena že pri Blatni vasi (Golec 2022, 317), tj. od 1853 Kolodvorski ulici (Valenčič 1989, 48). Bilo je najstarejše in največje med sedmimi predmestji. Šentpetersko predmestje se je dobrih sto let imenoval eden od skupno osmih števnih oddelkov Ljubljane (Mesto in sedem predmestij), in sicer od prvega hišnega oštevilčenja leta 1770 do uvedbe aritmetičnega po posameznih ulicah leta 1876 (Suhadolnik in Budna Kodrič 2017, 288–291).

Ljudsko ime Šentpeter, morda najbolj znano po istoimenskem kolektivnem romanu Juša Kozaka (1931), je zlasti po drugi svetovni vojni pospešeno izginjalo iz rabe, tako kot ime Šempetrci (Tuma 1937, 44) za njegove prebivalce – in sicer tudi zato, ker se po svetniku ne imenuje noben toponim ali ustanova, za župnijsko cerkev in župnijo pa je dandanašnji veliko bolj v rabi uradna oblika imena sv. Peter. V bledem spominu še živi šentpeterska vojašnica iz terezijanske dobe, tu je Šentpeterski most čez Ljubljanico, staro poimenovanje območja pa iz pozabe prebuja ime parkirne hiše Šentpeter, zgrajene v začetku 21. stoletja.

Glavna prometna žila Šentpeterskega predmestja, današnja Trubarjeva cesta, se je pogovorno Šentpeterska verjetno imenovala že zgodaj, vsaj v svojem spodnjem delu proti sv. Petru. Kot taka, z nemškim imenom St. Petersstrasse, je prvič izpričana sicer šele na seznamu posestnikov leta 1802 (Valenčič 1989, 30). Na katastrskih načrtih iz let 1825 in 1840 se imenuje Zaloška glavna cesta (*Salocher Hauptstrasse*), od leta 1848 s slovensko ustreznico, a brez pridevnika glavna (38; 45). Kaže, da je ob reviziji uličnih imen leta 1876 prav ljudska raba Šentpeterska cesta (Tuma 1937, 39) narekovala njeno preimenovanje v Sv. Petra cesto (nemško St. Petersstrasse), kot se je nato imenovala do ideološke čistke leta 1952 (Valenčič 1989, 65; 227). Sočasno s Sv. Petra cesto je od leta 1876 obstajal Sv. Petra nasip, leta 1952 preimenovan v Petkovškovo nabrežje (67; 227), katerega staro ime je bilo Per vodi (Suhadolnik in Budna Kodrič 2017, 288). Le sedem let pa je obstal Sv. Petra trg ob cerkvi, dokler se ni že leta 1910 umaknil Hrvatskemu trgu, s katerim se je Ljubljana Zagrebu oddolžila za poimenovanje ene tamkajšnjih ulic po Ljubljani (Valenčič 1989, 123; 130; 1980, 58).

Glavna mestna cerkev sv. Nikolaja, prvič omenjena leta 1262, je prej postala stolnica novoustanovljene ljubljanske škofije (1461/62) (Höfler 2015, 118–119) kakor župnijska cerkev samostojne stolne župnije (šele med 1621 in 1627) (Žnidaršič Golec 2006, 8). Njeno slovensko ime sv. Miklavž prvi zapiše Trubar leta 1566: per *S. Miclaushu V= lublani*. V 18. stoletju pa v oklicni knjigi stolne župnije 1737–1759 srečujemo naslednje (tukaj fonetično predstavljene) zapise za opredelitve bivališč oklicanih oseb: S. Meklavž, Šmeklavž, Šemklavž, Šemeklavž, Šmiklavž, Šemiklavž, Senklavž, Šenklavž, Šenmeklavž, Šenmeklovž, Sveti Nikolaus, Šmaklavž, Šenmiklavž, Šenmeklavž in Šenmeklovž. V razglasu iz leta 1787 je cerkev imenovana Sveti Niklavž (*v'fhkofovski zęrkvi fvetiga Niklausha v'Lublani; s'to vikfhi, inu fhkofovsko zęrkjuo fvętiga Niklavsha*) (Golec 2022, 347–348). Pozneje standardizirana neuradna oblika Šenklavž (Mlakar 1940, 11–12) je v 20. stoletju postopoma prišla iz rabe. Danes je poleg uradnega patrocinija sv. Nikolaja v pogovornem jeziku živ (mikro)toponim Stolnica, ki pa se nanaša le na samo stolno cerkev.

V njeni neposredni okolici je v preteklosti poleg toponima Šenklaŕ (so)obstajalo še pet s Cerkvijo povezanih uličnih poimenovanj – po stolnici, škofiji in semenišču.

Prvega, *S'Niklavska gajsa*, z nemško ustreznico *Domgasse* srečamo v razglasu iz leta 1787 kot oznako za ulico pred stolno cerkvijo (Valenčič 1989, 26; Golec 2022, 340). Ljudstvo je prostor med stolnico in vrsto pretežno kanoniških hiš na drugi strani mestne prometnice po vsem sodeč zgodaj – najbrž že kar od druge polovice 15. stoletja – imenovalo Pred škofijo. Iz nemškega imena Domplatz so leta 1848 ustvarili slovensko ime Stolni trg (Golec 2022, 45), ki pa se ni najbolj uveljavilo. Medtem ko je nemško ime obstalo do odprave nemških uličnih napisov (1908), so slovenskega že leta 1876 spremenili v Pred škofijo (Valenčič 1989, 62), očitno zato, ker je ustrezalo dejanski živi rabi. Formulacijo Pred škofijo srečamo namreč že v oklicni knjigi iz srede 18. stoletja: *pred skoffio* (1739) in *pret Shkoffio* (1758). V istem viru je škofijski dvorec izpričan s še danes živim imenom Škofija v različnih predloŕnih zvezah, npr. *Sa Skoffio* (1740), *srauen Skoffie* (1755), *blifo Shkoffije* (1756) (Golec 2022, 348). Predlog za preimenovanje in s tem odpravo uradnega imena Pred škofijo zasledimo le poldrugo desetletje po njegovi uvedbi, leta 1892, ko je bilo v obravnavi poimenovanje po dr. Janezu Bleiweisu, vendar ljubljanski občinski svet predloga ni sprejel (Valenčič 1989, 110). Ime Pred škofijo je nato preŕžvelo obe svetovni vojni – in bilo leta 1952 zamenjano s sedanjim Ciril-Metodov trg (227; 232). Ker se nepravi trg imenuje po apostolih Slovanov, je sicer še vedno ohranil versko vsebino, a ta ni tako enoznačno kršćanska kot preŕjšnja, ko se je prostor imenoval po stolnici in škofiji – predvsem pa ne vsebuje pridevnika sveti.

Kratko ŕivljenjsko dobo je medtem imelo uradno ime Za stolnico, ki je obstajalo le nekaj desetletij v 19. stoletju. Kot novo uradno poimenovanje je v nemščini izpričano leta 1840 (*Hinter der Domkirche*) (Valenčič 1989, 38); iz tega je nastala slovenska ustreznica Za stolnico, leta 1876 pa ime po semenišču: Semeniške ulice oz. Seminargasse (63). Z leta 1908 uvedeno edninsko obliko Seminarška ulica je poimenovanje preŕžvelo vse do obdobja med obema svetovnjima vojnoma, ko se je Semeniška ulica med enim večjih preimenovanj ljubljanskih uličnih imen leta 1928 morala umakniti Dolničarjevi. Tako se imenuje še danes, in sicer po Janezu Gregorju Dolničarju, piscu zgodovine ljubljanske stolnice v začetku 18. stoletja (168).

Še krajši čas je obstajalo neuradno ime Škofijska uličica, ki je izpričano leta 1757 samo v nemščini (*Bistumgassel*) (Valenčič 1989, 18; 21, op. 77), morda celo zgolj kot priloŕnostna oznaka. Gre za današnjo Mačkovo ulico – tedaj po nekdanjem hišnem posestniku največkrat imenovana Lingarjeva (Valenčič 1989, 24–25; 28; 226; Golec 2022, 336). Ulica se izteka v Pogačarjev trg – eno od dveh uličnih imen po ljubljanskih škofih v stari Ljubljani (drugo je Wolfova ulica), o čemer bo še govor v nadaljevanju.

Več toponimov je imelo izvor tudi v Sv. Jakobu, cerkvi prebivalcev Starega trga in verjetno najstarejši v sami Ljubljani, omenjeni sicer šele leta 1383. Leta 1491 so tu prvič izpričani avgušćinci eremiti, ki so se zaradi turške nevarnosti preselili izpred Špitalskega mostu (danes franćišćanski samostan pri Tromostovju) in ob-

stali do leta 1553. V drugi polovici 16. stoletja je pri cerkvi deloval cesarski špital, leta 1596 pa je bila prepuščena novonaseljenim jezuitom (Höfler 2015, 119; Kosi et al. 2021, 880). Cerkev je dala ime celotnemu predelu – Šentjakob, vendar to poimenovanje ni bilo vseskozi uveljavljeno enako intenzivno, ampak ga je, kot bomo videli, v 17. in 18. stoletju prehodno močno zasenčilo poimenovanje po jezuitih. Po ukinitvi njihovega reda (1773), požaru in odstranitvi jezuitskega kolegija (Höfler 2015, 122) je patrocinijski sv. Jakoba spet prišel do večjega izraza, še posebej zaradi ustanovitve nove mestne župnije (1785). Tako v razglasu o razdelitvi mesta na župnije iz leta 1787 beremo: *Fara fvetiga Jakoba v' Lublani in pruti fvetimu Jakobu* (Golec 2022, 347).

Na seznamu posestnikov iz (domnevno) leta 1770 najdemo ime ulice St. Jakobsgasse, ki je obstalo do leta 1819. Tedaj je bilo za prostor, ki se je medtem zaradi odstranitve pogorelega jezuitskega kolegija razširil, izbrano ime St. Jakobsplatz, od leta 1848 s slovensko ustreznico Sv. Jakoba terg. To ime – kot Sv. Jakoba trg – je obstalo do leta 1952 (Valenčič 1989, 24; 34; 43; 227), potem ko mu je sicer že leta 1876 grozilo, da ga bo nadomestil Valvasorjev trg, »ker je cerkveni patron že tako dovolj upoštevan z imenom nabrežja in mosta« (57). Že slaba tri desetletja za trgom se je poslovalo Sv. Jakoba nabrežje, uvedeno šele z regulacijo uličnih imen leta 1876; leta 1923 je simbolno dobilo današnje ime Gallusovo nabrežje (63; 157) po drugem Jakobu – poznorenesančnem skladatelju iz 16. stoletja.

Najbolj trdoživa ljudska oznaka cerkvene vsebine v stari Ljubljani so vsekakor Križanke za sedež v 13. stoletju vzpostavljene postojanke nemškega viteškega reda ali križnikov, prvič omenjene leta 1268 (Höfler 2015, 121). Slovenska oznaka Križanke za križniško komendo, dokumentirana v oklicni knjigi od leta 1737 dalje (*ukriřhenkeh, pred Kriřhanke*), mora biti precej starejša. Njena različica, izpričana v istem viru, se je glasila Križanija (npr. 1738: *pred Krishanio*) (Golec 2022, 346), križevniška Marijina cerkev pa je v slovenščini prvič omenjena v razglasu iz leta 1787 kot križanska cerkev: *s'krishansko zęrkujø Divize Marie* (346). Poimenovanje po križnikih za ulico, ki vodi od Križank do Brega, se je uveljavilo razmeroma pozno, potem ko je od druge polovice 14. do sredine 16. stoletja dokumentirana kot Ribiška, in to samo v nemščini (*Fischergasse*) (Valenčič 1989, 9; 14). V omenjeni slovenski oklicni knjigi se ime ulice pojavlja kot Križanska/Križenska gasa (npr. leta 1738: *u Krishanske gafse*) (Valenčič 1989, 335). Pred uvedbo uradnih uličnih imen in še dolgo po njej sta obstajali neenaki slovenska in nemška različica imena – Deutsche Gasse in Križanska gasa/ulica –, obe sicer z enako vsebino (26). Ob prvi dodelitvi slovenskih uradnih imen leta 1848 sta bili v igri dve slovenski poimenovanji: Nemške ulice in Križanske ulice, za bližnji trg pa Nemški terg in Križanski terg (43; 46). Od leta 1876 sta bili uradni slovenski obliki Križevniške ulice in Križevniški trg (48) – a je slednja s preimenovanjem v Valvasorjev trg prišla iz uradne rabe že leta 1892 (1989, 110; 1980, 120), medtem ko je ime Križevniška ulica (v ednini od 1908) ostalo do danes. Križanke so bile za okolico kompleksa priljubljen vir poimenovanj sploh. Tako se je tudi današnja Emonska cesta, preden je leta 1876 dobila to ime, vsaj od leta 1848 imenovala Križanska cesta, nemško Deutschen Grundstrasse (1989, 46; 69); leta 1966 – torej v Cerkvi nenaklonjenem obdobju – pa na uradnem

seznamu uličnih imen za prehod iz Križevniške ulice na Zoisovo cesto prvič najdemo oznako Križevniška soteska (233), ki nima niti ene hišne številke. Križanke same je oblast leta 1949 nacionalizirala ter jih spremenila v srednješolsko in festivalno središče (Festival Ljubljana) (Suhadolnik in Anžič 2006, 32–33; Vidmar 2018).

Trdoživa in dolgo uveljavljena so bila tudi poimenovanja ulice, mestnih vrat in mostu po mestnem špitalu s cerkvijo sv. Elizabete Ogrske (Golec 2022, 339; 348), ki je stal na severni strani današnje Stritarjeve ulice na mestu nove popotresne stavbe Kresija. Od leta 1326 in še celo 15. stoletje se omenja z Marijinim patrocinijem (Kosi et al. 2021, 891). V drugi polovici 16. stoletja ga je mestni svet prepustil protestantom, ki so imeli tu do leta 1598 svoj glavni verski objekt. Špital je bil ukinjen leta 1811 pod Francozi, cerkev pa profanirana in prezidana dvajset let pozneje (Höfler 2015, 119). Po špitalu imenovana ulica, ki se v virih pojavi že leta 1496, je eno najbolj zgodaj izpričanih ljubljanskih uličnih imen (Valenčič 1989, 9) – v slovenščini jo prvič zasledimo v oklicni knjigi leta 1738: *ú Spitauske gasse* (Golec 2022, 339). Poimenovanje je vztrajalo več kot štiri stoletja, vse do preimenovanja leta 1906 – po tedaj še živečem pisatelju Josipu Stritarju (Valenčič 1989, 9; 45; 124) –, nikoli pa ne srečamo niti neformalnega imena po sv. Elizabeti. Spomin na špital je hitro povsem zabrisal v prvi polovici 19. stoletja (1816–1849) v stavbi nastanjeni okrožni urad (nem. Kreisamt), ljudsko imenovan Kresija – kar je za njeno popotresno naslednico še danes živ mikrotoponim (Kopriva 1989, 51–52); ohranjati ga pomaga ime galerije (Galerija Kresija).

Onstran Špitalskega mostu čez Ljubljanico se le nekaj let pred špitalom leta 1314 prvič omenja samostan avguštincev – konec 14. stoletja prvikrat imenovan po sv. Martinu in konec 15. stoletja porušen, potem ko so se redovniki zaradi turške nevarnosti leta 1491 umaknili v obzidano mesto k Sv. Jakobu (Kosi et al. 2021, 882–883). Ponovno so se na prejšnjem mestu naselili šele, ko je bil leta 1623 položen temelj za novo cerkev Marijinega oznanjenja in sv. Avgušтина (danes frančiškanska), in tu ostali do razpustitve samostana leta 1782 (Höfler 2015, 117). Ljubljancani so eremite imenovali avguštinarji, po njihovi obleki pa črni menihi. Trg pred samostanom (današnji Prešernov trg) je v oklicni knjigi iz sredine 18. stoletja prepoznaven pod oznako Pred avguštinarji (npr. 1740: *pred PP: Auguftinarie*), medtem ko so območje za samostanom (Nazorjeva ulica idr.) imenovali Za avguštinarji (npr. 1744: *Sa PP: Augustinarje*, 1753: *Sa Pater Augustineriah*). Tam gre iskati tudi opredelitve lokacij s prislovom blizu (1753: *blifo PP: Augustinarjou*) (Golec 2022, 344). Valenčič brez natančnejše časovne opredelitve omenja tudi Avguštinško ulico (nem. *Augustinergasse*), ki se je po preselitvi frančiškanov v opuščeni avguštinski samostan (1784) začela imenovati po njih (današnja Nazorjeva ulica) (Valenčič 1989, 28).

Danes imenujejo cerkev skoraj izključno samo frančiškanska. Preden so jo prevzeli frančiškani, pa je bila očitno znana predvsem po avguštincih in ne po Marijinem patrociniju. V razglasu o novi župnijski razdelitvi Ljubljane iz leta 1787 je nareč novoustanovljena župnija imenovana »fara per Marii Divici Angelskiga češenja pred mestam«, a se pri opisu njenega obsega še vedno govori o avguštinski cerkvi (*sa Augufhtinarsko zęrkuvjo*), čeprav to že nekaj let ni bila več (Golec 2022,

318). Frančiškansko ime se je cerkve močneje oprijelo po letu 1804, ko so frančiškani dokončno prevzeli tudi župnijo (Ožinger 2000, 205–207). V prehodnih letih so jo Ljubljanci najraje imenovali po Mariji ter skupaj z njo po legi in zunanji značilnosti – mostu in stopnicah (štenge, štengce). Okoli leta 1800 v ljubljanskih oklicnih knjigah tako lahko najdemo oznaki »za minihi fare Divice Mariae pred mostam« in »iz fare Divice Marije na štengah« (Vrhovnik 1896, 116). Cerkev naj bi imenovali »pri Devici Mariji na štengcah« tudi že prej, v času avguštincev (Kopriva 1989, 147).

Frančiškansko ime za cerkev in ulico v njenem ozadju se je uveljavilo po naravni poti in postopoma. V razglasu iz leta 1787 že beremo: *Franzifhkanarska gajsa s'klojhtram* (Golec 2022, 344). Ulično ime, v 19. stoletju posodobljeno v Frančiškanske ulice in nato leta 1908 v edninsko obliko Frančiškanska ulica, je vztrajalo do preimenovanja v Nazorjevo leta 1952 (Valenčič 1989, 227).

Današnji Prešernov trg pred frančiškansko cerkvijo, prej Živinski in še prej Svinjski (Valenčič 1989, 18), je v prvi polovici 19. stoletja izpričan z uradnim imenom Marijin (nem. Marien-Platz). Ob prvi določitvi dvojezičnih imen leta 1848 je dobil slovensko ime Matere Božje terg, ki pa se ni obdržalo; leta 1876 ga je zamenjal Marijin trg. Po drugi svetovni vojni je bil med prvimi (že leta 1949) preimenovan v Prešernov trg (povod je bila stoletnica pesnikove smrti) (38; 45; 48; 221) – in to ime se je povsem uveljavilo tudi med ljudmi. Še prej je iz rabe prišlo poimenovanje Frančiškanski most (uradno uvedeno leta 1919) za nekdanji Špitalski, pozneje Frančev most (tako imenovan od zgraditve leta 1842 po nadvojvodi Francu Karlu). Ime Frančev se med ljudstvom ni udomačilo, ampak je še dolgo ostajalo v rabi ime Špitalski most, nato pa je še pred uradnim preimenovanjem obveljalo ime Frančiškanski (1980, 148; 1989, 152). Gre za srednjega in najstarejšega od treh mostov leta 1931 zgrajenega Tromostovja, ki je prejšnja imena povsem zabrisalo. Tako ni danes okoli frančiškanske cerkve in samostana nobenega z njima povezanega uradnega toponima. Je pa za cerkev in njeno neposredno okolico skoraj brez konkurence živo poimenovanje po frančiškanih, če izvajamo orientiranje po Prešernovem spomeniku in trgu (ljudsko na Prešercu ipd.).

Od imen nekdanjih, predjožefinskih samostanov in z njimi povezanih toponimov se je do danes uspelo obdržati le enemu – frančiškanskemu, vendar na drugi lokaciji. Prvotni samostan na današnjem Vodnikovem trgu je v oklicni knjigi 1737–1759 vsebovan v oznakah bivališč oklicanih oseb, kot so: *pred PP: francijcanarie* (1737), *pred franciskanie* (1741), *Sraum PP: Franziskainarjah* (1759). Sedanja Študentovska ulica se v istem viru omenja kot Franciškankarska gasa, Franciškajnarska gasa ipd., enkrat tudi kot Frenčkajnarska gasa (1759) (Golec 2022, 333–338). Terzijansko ljudsko štetje leta 1754 izjemoma navaja Frančiškanski trg, in to v latinščini: *in Platea franciscanorum* (Šturm 2018, 59).

Frančiškanski samostan je pred prihodom observantov – (poznejših) frančiškanov – (1491) pripadal najstarejšemu od Frančiškovih redov, manjšim bratom ali minoritom, in je izpričan od leta 1269 (posredno prek gvardijana od 1242). Frančiškanom je bil torej izročen še pred dokončno razdelitvijo Frančiškovih bratov leta

1517 na frančiškane (manjši bratje – observanti) in minorite (manjši bratje – konventualci) (Mlinarič 2000, 82–106; Höfler 2015, 121; Kosi et al. 2021, 880–881). Nobeden od obeh redov ni na tem območju pustil nikakršnega spomina. Krivdo za to nosi predvsem preselitev gimnazije in liceja iz Šentjakoba v leta 1784 izpraznjeni samostan, potem ko so se frančiškani preselili v avguštinski samostan na današnjem Prešernovem trgu in so samostansko cerkev Marijinega vnebovzvetja že leta 1786 podrli. V letih 1788–1790 za šolske namene prezidano poslopje, porušeno nekaj let po potresu 1895, so po najvišji stopnji šole v njem imenovali Licej in je pod tem imenom opravilo znamenito vlogo v slovenski kulturni zgodovini (Höfler 2015, 121; Suhadolnik in Matić 1997, 15; Kopriva 1989, 42–43). Trga pred njim (današnji Vodnikov trg) pa se je oprijelo nemško ime Schulplatz, ki je dalo okoli leta 1800 prvič izpričano slovensko poimenovanje Šolski terg ali Per šolah (Valenčič 1989, 24; 28). Za dotedanjo Frančiškansko ulico, ki se od trga vzpenja proti gradu, se je v istem času, torej zelo hitro, uveljavilo novo ime Študentovska gasa (danes Študentovska ulica) – po študentskih stanovanjih (28).

Dva cerkvena objekta srednjeveškega izvora sta dala ime tudi dvojim od skupno šestih mestnih vrat, ki jih vsa skupaj najprej navaja Valvasor (1689), ko ob nemških prvič predstavlja tudi slovenska poimenovanja (Kos 1955, 37–38; Valvasor 1689, XI/667). Prva po cerkvenem objektu imenovana vrata so bila pri tedanjem frančiškanskem samostanu (danes Vodnikov trg) ob izhodu iz mesta v Poljansko predmestje. V nemščini so izpričana kot Kloštrska, Valvasor jih imenuje *Klofter=Thor* in *Klofterske urata* (Valvasor 1689, XI/667; Golec 2022, 24) – kot so se imenovala že leta 1512 (*gegen dem khloster thor*) (NŠAL, NŠAL 100, KAL, 1512 I 10, Gornji Grad; Čipić-Rehar 2016, 46, št. 30), leta 1595 v najstarejši krstni matici stolne župnije *beim Closter Thor* (Golec 2022, 311–312); leta 1600 v prvi ohranjeni mestni davčni knjigi pa *Vor dem Closterthor* (Suhadolnik in Anžič 2000, 59). Takšno ime za vrata je gotovo izviralo še iz časa minoritov. Kot vse kaže, je slovensko ime Kloštrska v 18. stoletju močno ali docela izpodrinilo ime Frančiškanska (‘kloštrov’ je bilo namreč v tem času veliko več), ki ga v oklicni knjigi 1737–1759 od leta 1740 srečujemo v oblikah Franciškanska, Franciskanarska in Franciskanerska (Golec 2022, 330).

Druga vrata z imenom po cerkvenem objektu, Križankah, so se v nemščini sicer imenovala Deutsches Tor (Nemška vrata), a je bil izvor imena dejansko enak kot v slovenščini – po bližnji komendi nemškega viteškega ali križniškega reda. Valvasor (1689) jih sicer imenuje *Nemfke urata* (Valvasor 1689, XI/667), oklicna knjiga iz sredine 18. stoletja pa izključno kot Križanska, npr. leta 1737: *Sunei Krijhenfkijh vrat*. Nazadnje jih srečamo v razglasu iz leta 1787: *do krishanskih vrati; s'kus krijhanske vrata* (Golec 2022, 331–332). Tako kot imena vseh drugih konec 18. stoletja porušениh mestnih vrat sta se tudi imeni Kloštrskih in Križanskih ali Nemških vrat izgubili skupaj s spominom na njihovo lokacijo.

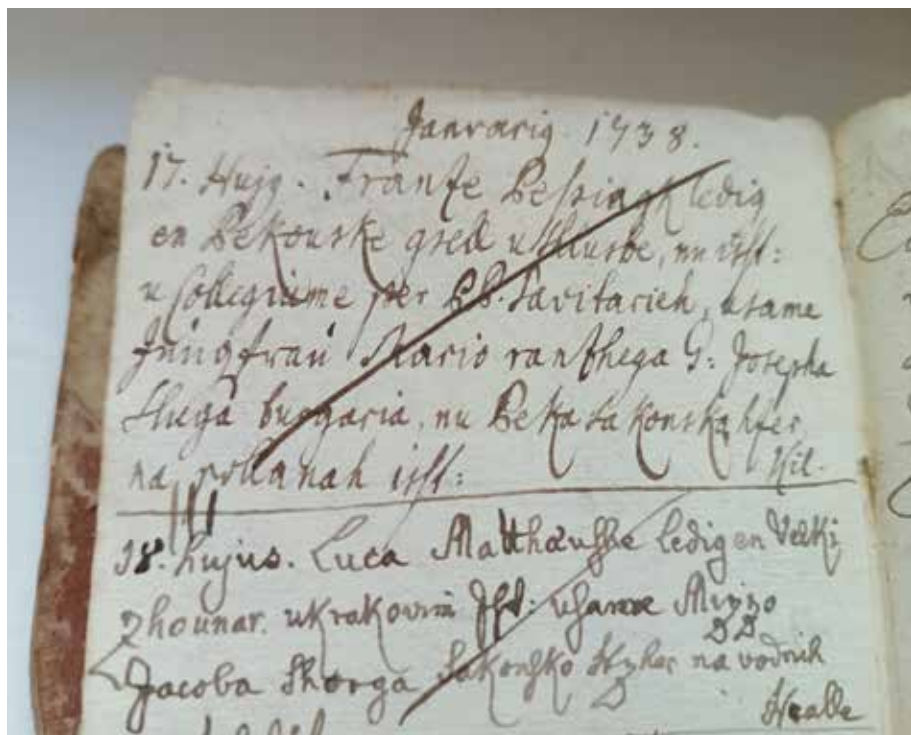
Nasprotno je zelo trdoživo in v uradni nomenklaturi zasidrano edino še srednjeveško ulično ime z nekrščansko versko oznako – po Judih. Najpozneje v 15. stoletju ga je dobila ulica, ki svojega imena vse do danes ni spremenila nikoli več, le da ji je mestna oblast iz purističnih razlogov leta 1876 slovensko različico imena iz

Judovske ulice predružačila v Židovske ulice, tedaj še v množini (Valenčič 1989, 48), leta 1908 pa je tako kot druge ljubljanske ulice dobila edninsko obliko ulica. Ta ozka ulica v mestnem predelu Novi trg se v virih pojavi sicer šele v začetku 16. stoletja – neposredno po izgonu Judov iz Ljubljane leta 1515. Označevala je (nekdanji) judovski geto in je prestala vse viharje časa. Ni izpričano, da bi njeno ime kdaj, pa četudi le neuradno, nadomestili z imenom cerkvice Vseh svetih, ki je na mestu sinagoge nastala takoj po odselitvi Judov (prvič je izpričana leta 1516, izginila pa je v 16. stoletju) (Höfler 2015, 120), ali da bi ulico poimenovali po kakšni drugi lokalni značilnosti. Ko se ulično ime leta 1738 začne pojavljati v omenjeni slovenski oklicni knjigi, jo srečujemo kot Judovsko in kot Judovo gaso (Golec 2022, 341–342). Ime današnje Židovske steze, ki Židovsko ulico povezuje z Gosposko, se v virih pojavi šele v začetku 19. stoletja z nemškim imenom Judensteig, ko so jo leta 1802 na novo uvedli v seznam hišnih posestnikov; Valvasor (1689) jo medtem pozna še kot *Reverentz-Gässlein* (,uličica spoštovanja'). Ob uvedbi slovenskih uličnih imen leta 1848 so ime Juden-Steig prevedli kot Judovski hod in v sočasnem drugem seznamu že kot Judovska steza (Valenčič 1989, 14, 30, 43 in 46). Židovska je postala očitno sočasno z Židovsko ulico (1876) (Valenčič 1980, 140).

V zgodnjem novem veku so se srednjeveškim cerkvenim objektom, pa tudi redovom pridružili novi, najprej konec 16. stoletja jezuiti na območju Sv. Jakoba (danes Levstikov trg). Na drugi strani Ljubljane pa so v predmestjih ob starejšem – ponovno vzpostavljenem – avguštinskem eremitskem samostanu (današnjem frančiškanskem pri Tromostovju) v času med zgodnjim 17. in zgodnjim 18. stoletjem vzniknili kar štirje novi samostani: kapucinski v severovzhodnem delu današnjega Kongresnega trga, samostan bosonogih avguštincev ali diskalceatov na Ajdovščini ter dva ženska samostana ob današnji Slovenski cesti – klariški in najmlajši uršulinski, ki edini obstaja še danes. Z novimi redovnimi postojankami so zrasle nove samostanske cerkve, le jezuiti so prevzeli že obstoječo cerkev sv. Jakoba. Vsi redovi so opazno zaznamovali tudi zgodnjenovoveško mestno toponimiko.

Najobčutnejši pečat so ji dali jezuiti. Zaradi monopolne vloge v srednjem in višjem šolstvu so bili v kranjski prestolnici tako rekoč od svojega prihoda (1596) pa vse do ukinitve reda (1773) najpomembnejši cerkveni red (Höfler 2015, 122). Njihovo ime je za dlje časa močno izpodrinilo celo prejšnje poimenovanje tega dela mesta po patrociniu cerkve sv. Jakoba, ki je postala jezuitska. V slovenski oklicni knjigi 1737–1759 tako niti enkrat ne srečamo poimenovanja bivališč oklicancev po Sv. Jakobu, ampak se območje okoli cerkve vsakokrat imenuje po jezuitskem kolegiju. Ljubljancani so jezuite imenovali jezu(v)iti oz. jezu(v)itarji, pa tudi poenostavljeno ,zavitarji' – tako je območje okoli kolegija opredeljeno kot: *per P. P. Savitarieh* (1738), *pred Savitarie* (1739) in *blisu PP. Savitariou* (1745) (Golec 2022, 345). Z ukinitvijo kolegija je jezuitsko ime hitro potonilo v pozabo in, kot smo videli, vrnilo mesto Sv. Jakobu – razumljivo glede na to, da je kolegij medtem pogo-rel (1774) in bil odstranjen (Höfler 2015, 122). In toliko bolj je zato logično, zakaj jezuiti v uradnih poimenovanjih trgov, cest in ulic od začetka 19. stoletja dalje niso dobili mesta.

Podobno, a ne povsem enako, se je zgodilo s poimenovanji po kapucinskem

Slika 2: Prva slovenska omemba ljubljanskega jezuitskega kolegija leta 1738 v slovenski oklicni knjigi stolne župnije Sv. Nikolaja (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 3v).

samostanu in cerkvi na današnjem Kongresnem trgu, ustanovljenem leta 1602, ukinjenem v času Ilirskih provinc (1810) in porušenem sedem let pozneje skupaj s cerkvijo sv. Janeza Evangelista (Höfler, 2015, 117; Kopriva 1989, 135). Oklicna knjiga iz let 1737–1759 kapucine imenuje kapucinarji, kapucinerji in kopcinarji, lokacije okoli njihovega samostana pa s predložnimi zvezami, npr. *Sa Capucinarie* (1737), *blisu PP Capucinariou* (1745). Samostan kot tak je v slovenščini izpričan v razglasu iz leta 1787: *s' kapuzinarskim Kloftram* (Golec 2022, 345–346). Kapucini so dali ime celotnemu predmestju na levem bregu Ljubljanice – edinemu, ki je nosilo ime po kakšnem redu oziroma samostanu: Kapucinsko predmestje. Tako se je od prvega hišnega oštevilčenja leta 1770 do uvedbe aritmetičnega po posameznih ulicah dobrih sto let pozneje (1876) imenoval eden od skupno osmih števnih oddelkov Ljubljane (Mesto in sedem predmestij) (Suhadolnik in Anžič 2009, 174–175; 179–183).

Konec 18. stoletja se na tem območju v virih pojavlja tudi Kapucinarska gasa (današnja Wolfova ulica), prva oklicna knjiga frančiškanske župnije Marijinega oznanjenja 1798–1815 pa pozna Kopcinarski trg (danes južni del Kongresnega trga). Vendar imeni, ki sta na seznamu hišnih posestnikov iz leta 1802 obe navedeni v nemščini (Valenčič 1989, 28–30), zaradi spremenjenih razmer po porušenju

samostana (1817) nista mogli obstati. Kapucinsko ulico (nem. Kapuziner-Gasse) so ob dopolnitvi ulične numeracije in napisov leta 1819 preimenovali v Theater-Gasse (Gledališka ulica) – ker je vodila proti gledališču (tj. današnji Slovenski filharmoniji) –, odločitev o preimenovanju Kapucinskega trga (nem. Kapuzinerplatz) pa so odložili (Valenčič 1989, 34). Dve leti pozneje se je umaknilo novemu imenu Kongresni trg (nem. Kongres-Platz), ki je bilo s cesarjevim dovoljenjem podeljeno ob kongresu Svete alianse leta 1821 (Valenčič 1989, 28; 41, op. 13) in je povsem zabrisalo spomin na nekdanji samostan.

Podobne usode je bil deležen tudi samostan druge veje avguštincev – diskalceatov ali bosonogih avguštincev – s cerkvijo sv. Jožefa, ki je bil zgrajen od leta 1653 dalje na Ajdovščini in ukinjen leta 1784 (Höfler 2015, 118). Ljubljancani so ga poznali kot diskalceatskega, saj v oklicni knjigi 1737–1759 najdemo izključno takšno ime, npr. *blifo PP. difcalceatou* (1738), *bliso Pater Discalceatov* (1755) (Golec 2022, 346), podomačeno v škalcijati ali školcjati (Valenčič 1989, 28). Razglas iz leta 1787 tako pravi: *do shkolzjatfkiga kloshtra* (Golec 2022, 346). Konec 18. stoletja, ko je v samostanu že domovala civilna bolnišnica v upravi usmiljenih bratov, je še izpričana Školciaska gasa (Vrhovnik 1896, 116; Valenčič 1989, 28). Ljudstvo jo je po usmiljenih bratih (nem. barmherzige Brüder) prekrstilo v Parmhercigarsko gaso (Valenčič 1989, 29). Slovensko ime, ki naj bi ga ulica z uradnim nemškim imenom Barmherzigen-Gasse imela od leta 1848, je bilo Usmiljenih bratov ulice (v množinski obliki), a je očitno prevladal drug predlog: Dolge ulice (45). Tako se je namreč ulica imenovala do leta 1898, ko je dobila današnje ime Dalmatinova (do 1908 v množini Dalmatinove ulice) (118). Diskalceate in usmiljene brate, ki so bolnišnico upravljali samo do francoske dobe (1811) (Kopriva 1989, 158), je v uličnem imenu nasledil Jurij Dalmatin, protestantski duhovnik iz 16. stoletja, ki je prvi v slovenščino prevedel celotno Sveto pismo. Nekdanji samostanski kompleks, močno poškodovan v potresu 1895, so malo prej podrli (Höfler 2015, 118).

Edini samostan, ki je po jožefinskih reformah ostal na istem mestu, kjer je še danes, je ženski – uršulinski s cerkvijo sv. Trojice, ustanovljen kot zadnji leta 1702 in dograjen do 1717 (Höfler 2015, 117; Suhadolnik in Anžič 2009, 24). Uršulinke, sprva v slovenščini imenovane uršulinarce, je ljudski glas krstil za nove nune, tudi mlade nune – v smislu razlikovanja od starejših klaris, ki so s tem postale stare nune. Tako v oklicni knjigi 1737–1759 beremo npr. *pred temi Novemi Nunami* (1738), *pred G: Vrfulinarzami* (1742), *sraum teh Mladeh Gospeh Vrfhulinarzeh* (1757) (Golec 2022, 348–349). Ko so Ljubljano v zgodnjih 80. letih 18. stoletja zapustile njihove sosede klarise (Höfler 2015, 117), so uršulinke v mestu ostale edine nune, od tod v razglasu iz leta 1787 za njihov samostan preprosto oznaka nunski kloster: *s'žerkuvjo fvette Trojize inu s'Nunskim Klofhttram* (Golec 2022, 349). Nunsko ulico ob samostanu srečamo že leta 1740 v oklicni knjigi: *od Noveh Nun u gafse* (340). Prva oklicna knjiga frančiškanske župnije za obdobje 1798–1815 jo nato pozna z imenom Nunska gasa; označevala je ulico od samostana do Dunajske ceste, danes Slovenske (Valenčič 1989, 28–29). Uradnemu nemškemu imenu Klosterfrauen-Gasse se je leta 1848 pridružilo slovensko Nunske ulice (45), dokler ni ob ponovnem oštevilčenju ljubljanskih ulic, cest in trgov leta 1876 dobila imena

Šelenburgova, po ustanovitelju uršulinskega samostana (68). Ime Nunske ulice (od 1908 ulica) se je moralo umakniti za samostanski vrt (za današnji Trg republike), v znatno manj pomembno ulico, kjer je preživel do ideološke čistke leta 1952, ko je Nunska ulica postala Veselova (69; 227). Za nekaj časa jo je preživel pogovorno ime Nunski vrt – nekoč je bil to največji ljubljanski vrt, po podržavljenju imenovan Cicibanov gaj, ki ga je s temeljito preureditvijo prostora leta 1974 zamenjal Trg revolucije (dotlej ime za Kongresni trg), današnji Trg republike (238). Neuradni toponim Uršulinska cerkev za cerkev sv. Trojice, do nedavnega dobrega pol stoletja s statusom župnijske (1966–2019), zdaj pa zopet samo samostanske, konkurence v patrociniju nima, podobno kot ne sosednja Frančiškanska cerkev.

Od usode uršulinskega samostana se je konec 18. stoletja razlikovala usoda prvega ljubljanskega ženskega samostana – tako rekoč sosedna uršulink ob današnji Slovenski cesti –, samostana klaris iz leta 1657 s cerkvijo sv. Mihaela, ki je bil leta 1782 ukinjen in preurejen v vojaško bolnišnico. Kompleks na mestu sedanje stavbe Narodne banke Slovenije so po potresu 1895 podrli (Höfler 2015, 117) in tako kot za bližnjimi kapucini je spomin nanj ugasnil. Klarise, med Ljubljančani za razlikovanje od uršulink poimenovane tudi stare nune, so dale ime bližnji ulici za samostanom, ki pozneje iz razumljivega razloga ni prišla v uradno nomenklaturu. Sredi 18. stoletja jo v oklicni knjigi srečamo v zapisih: *od ftareh Nun u Gafse* (1738), *ú gafse sa ftaremi Nunami* (1743) in *od ftareh Nun dolli ú gafsi* (1747) (Golec 2022, 340). Sicer pa so sodobniki klarise imenovali klarisarce, npr. *blijo GG: Clarifsarz* (1738), *pred Gospemi Clarifarzhi* (1742) (346).

Še stoječa zgodnjenovoveška cerkev, malo mlajša od klariške in nekoliko starejša od uršulinske, je cerkev sv. Florijana na območju Starega trga, danes na Gornjem trgu; zgrajena je bila v letih 1672–1696 v spomin na požar 1660 (Höfler 2015, 119). Po njenem patrociniju so imenovali zlasti cesto od Starega trga (v ožjem pomenu) do t. i. Karlovških ali Pisanih vrat (ob izteku sedanjega Gornjega trga pred cestnim tunelom pod gradom). V oklicni knjigi 1737–1759 najdemo patrocinij v različnih predložitnih zvezah (*per S: Florianu* (1738), *blisu Suetiga Floriana* (1752), *pret Shn= Florianam* (1754)), ime ulice Sv. Florjana pa šele v razglasu iz leta 1787: *Svętiga Florjava* [prav: Florjana] *gafsa s' zęrkuvjo* (Golec 2022, 347) in v nemščini na seznamu hišnih posestnikov iz (domnevno) leta 1770 (*St. Floriangasse*) (Valenčič 1989, 22). Uradno slovensko poimenovanje Sv. Florjana ulice iz leta 1848 (Golec 2022, 43) je leta 1908 zamenjala edninska oblika ulica, ki je vztrajala do množičnih preimenovanj leta 1952. Tedaj so skovali današnje ime Gornji trg (Valenčič 1989, 227), ki se zdi na prvi pogled staro, a ima zelo šibko zgodovinsko oporo.⁵ Na dvojezičnem seznamu uličnih imen leta 1848 je tudi ulično ime Za sv. Florijanam ali Drugi reber, a je prevladalo ime Drugi reber (Ulica na grad) (43; 46). Poimenovanje *sa S. Florianam* najdemo sicer leta 1756 v oklicni knjigi stolne župnije (Golec 2022, 347).

⁵ I. Vrhovnik je zapisal, da so prostor pred cerkvijo sredi 18. stoletja imenovali »am hohen Markt« (Visoki trg), V. Fabjančič pa je v zapisniku mestnega sveta iz leta 1599 našel (osamljeno) oznako »an obern Altemargkht« (na gornjem Starem trgu) (Valenčič 1989, 22; 31, op. 5).

Slika 3: *Kapiteljska ulica, eno redkih s Cerkvijo povezanih uličnih imen v Ljubljani (foto B. Golec, julij 2026)*

Na tem območju – na stičišču Gornjega in Starega trga – je s Cerkvijo povezano še eno ulično ime, čeprav na prvi pogled ne daje tega vtisa: Stiška ulica. Ime je dobila šele leta 1876 – prvotno Zatiške ulice, nato edninsko ulica (1908), od leta 1923 Stiška – in sicer po nekdanjem dvorcu leta 1784 ukinjene stiške cisterce (Valenčič 1989, 63; 158). Sam dvorec, katerega ime se v zadnjem času z imenom Stiški dvorec spet prebujata iz pozabe, poimenovanja po Stični ni ohranjal kontinuirano. Potem ko je omenjenega leta prešel na verski sklad in je bilo do začetka 20. stoletja v njem nastanjeno deželno sodišče (Suhadolnik in Anžič 2003, 20; 168), so ga Ljubljančani poznali pod imenom »krvava rihta« (Tuma 1937, 21). Stiški opati so imeli tu svojo mestno rezidenco že v srednjem veku, sedanji dvorec pa je iz dvajsetih let 17. stoletja (Kopriva 1989, 78). V slovenščini je najprej izpričan v oklicni knjigi stolne župnije 1737–1759 kot Šitiški oz. Šetiški hof (Golec 2022, 347).

V uličnem imenu je še danes ovekovečen tudi ljubljanski stolni kapitelj. Na začetku Poljanskega predmestja je v okolišu, kjer je kapitelj imel vrtove, bodisi spontano nastalo ali pa bilo uradno določeno ime Kapiteljska ulica. Z nemškim imenom Kapitelgasse je ulica izpričana od zgodnjega 19. stoletja – in sicer najprej v poročilu iz leta 1819, katere ulične napise bi bilo treba obnoviti. Slovensko množinsko različico Kapiteljske ulice je današnja edninska oblika zamenjala leta 1908 (Valenčič 1989, 33–34; 38; 64). Ni znano, da bi ime kdaj postalo moteče, najbrž zato, ker je ulica povsem marginalna.

Drugače kot Kapiteljska pa ni mogla obstati mlajša Škofja ulica v Šentpetrskem predmestju, ki je ime dobila na podoben način – po škofijski posesti (nem. Pfalz) v tem okolišu (nem. Pfalzgasse). Zanimivo je, da je ulica svoje ‚cerkveno‘ uradno ime, ki ga je imela od leta 1876, izgubila kar dvakrat. Najprej so jo leta 1932 preimenovali v Fügnerjevo po češkem telovadcu, ker je vodila mimo Sokolskega doma na Taboru. Italijanski okupator ji je leta 1941 spet dal staro ime, novi oblastniki pa so jo leta 1952 prekrstili v Rozmanovo po partizanskem komandantu in narodnem heroju (Valenčič 1989, 67; 177; 208; 225). Enako se je zgodilo s Cerkvno ulico (nem. Kirchen-Gasse), od leta 1952 Eipprovo, ki jo v uradni nomenklaturi srečujemo od prve polovice 19. stoletja in je dobila ime po predmestni župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika v Trnovem (39; 46; 227).

Brez sledu in spomina je izginilo več manjših ljubljanskih cerkva in kapel, za katere niti v času, ko so še stale, ni znano, da bi v toponimiki pustile kako sled.⁶ Je pa cerkvena sv. Rozalije v Rebri na pobočju Grajskega hriba, ki je obstajala le slabih osem desetletij v 18. stoletju (Höfler 2015, 119), izpričana vsaj kot orientacijski objekt za označitev bivališč oklicanih oseb v oklicni knjigi iz srede 18. stoletja, npr. *blifjo S: Rosalia*^a (1744), *ù rebri pod S: Rosalio* (1749) (Golec 2022, 348).

Če ljubljansko toponimiko – kot nam jo pred skoraj tremi stoletji sporoča načrt mesta na Florjančičevem velikem zemljevidu Kranjske (1744) – primerjamo z današnjim stanjem, ugotovimo zelo velike razlike. Od 39 Florjančičevih ‚orientacijskih‘ točk – objektov, površin in območij (od tega so tri predmestja, tri vasi, ruševine antične Emone in mlin ob Ljublanici) – jih je s Cerkvijo neposredno povezanih 12, in sicer: škofijski dvorec, tri cerkve (Sv. Nikolaj, Sv. Peter in Sv. Florijan) ter osem samostanskih kompleksov s cerkvami (jezuitski, avguštinski diskalceatski, avguštinski eremitski, kapucinski, frančiškanski, križniški, uršulinski in klariški). Prištevamo lahko tudi še dvojca od šestih mestnih vrat: Frančiškanska in Nemška (imenovana po križnikih) (Florijančič 1995, list 6). Danes so prisotni le še vsi trije patrociniji in uršulinski samostan; ime križniškega samostana se je ohranilo v imenu kompleksa Križanke s cerkvijo, frančiškansko ime pa se je preneslo na nekdanji eremitski samostan in cerkev. Od 12 oz. 14 (skupaj z obojimi nekdanjimi vrati) poimenovanj jih živi le še 6, od tega 5 na isti lokaciji in med njimi samo 3 z nespremenjeno funkcijo. Če pa primerjamo zgolj sakralne objekte, za kar šestimi samostanskimi cerkvami ni nobenega sledu niti v mestni (mikro)toponimiki – in sicer za obema avguštinskima, jezuitsko, klariško, kapucinsko in prvotno frančiškansko.⁷

3. Novejša imena – od zadnje četrtine 19. stoletja dalje

Z zadnjo četrtino 19. stoletja je na področju uradne toponimike nastopilo obdobje, v katerem ima zelo veliko, neredko ključno odločevalno vlogo politika. Ob uved-

⁶ Prim. pregled podružnic in kapel iz predjožefinske dobe na območju stolne župnije v Höfler 2015, 119–120.

⁷ Od treh cerkva sta Nikolajeva in Petrova tako kot prej župnijski, prva tudi stolna, medtem ko cerkev sv. Florijana ne služi več za katoliško, ampak za pravoslavno bogoslužje Makedonske pravoslavne Cerkve. Poleg omenjene cerkve nekdanje funkcije nimajo več tudi Križanke.

bi aritmetičnega številčenja ulic, cest in trgov leta 1876 – odtlej ima vsak od njih začetno hišno številko 1 – je prišlo do prvih hudih razhajanj v občinskem svetu, tedaj na nacionalni osnovi med nemško in slovensko stranjo (Valenčič 1989, 53–73). Tako rekoč že v začetku so se jim pridružila nazorska razhajanja, ki so se v 20. stoletju samo še stopnjevala, spremljale in pogojevale pa so jih tudi spremembe državnih okvirov in režimov. Proticerkvena in protiverska politika se je subtilno začela nakazovati že pred drugo svetovno vojno.

Že leta 1876 se je sicer morala umakniti Nunska ulica, vendar je bilo ime, kot smo videli, samo preneseno na manj pomembno lokacijo, da je svojo ulico – Šelenburgovo – lahko dobil trgovec Jakob Schell pl. Schellenburg (Šelenburg), dobrotnik in ustanovitelj uršulinskega samostana (Valenčič 1989, 68–69). Med številnimi, okrog 80 tedaj na novo uvedenimi in spremenjenimi imeni (72) še vedno srečamo nekaj cerkvenih. Pri spremenjenih je šlo največkrat samo za boljšo ustreznico: Stolni trg se je odtlej v slovenščini tudi uradno imenoval Pred škofijo, v nemščini pa je ohranil staro ime Domplatz, breg Ljubljani pri Sv. Jakobu z nemškim imenom Hinter der Laibach je postal Sv. Jakoba nabrežje (nem. St. Jakobsquai), ulica Za stolnico je dobila povednejše ime Semeniške ulice, po nekdanjem Stiškem dvorcu so uvedli novo ulično ime Zatiške ulice (zdaj Stiška ulica), v Poljanskem predmestju Kapiteljske ulice, Šentpetrska cesta (današnja Trubarjeva), ki je imela nemško ime po Zalogu (Salocherstrasse), pa je bila po novem v obeh jezikih imenovana po svetniku: Sv. Petra cesta – St. Petersgasse. V Šentpetrskem predmestju so na novo poimenovali še Sv. Martina cesto (današnja Šmartinska), ki vodi v Šmartno ob Savi, Farovške ulice pri šentpetrskem župnišču (pozneje Župniške oz. Župnijske ulice), Sv. Petra nasip (Petkovškovo nabrežje) in Znamenjske ulice (Znamenjska) – edini spomin na nekdanjo cerkev sv. Janeza Krstnika. Preimеноvanje Križanske ceste v Emonsko v predmestju Gradišče ni bilo toliko na škodo Križank in križnikov, saj so v uradni toponimiki še vedno ostali zastopani (Valenčič 1989, 62–70).

Nova imena so mestne oblasti poiskale predvsem v krajevnih in drugih posebnostih ter značilnostih, prvič pa so tedaj v Ljubljani posameznim ulicam in trgov imena dodeljevali po zgodovinskih osebah. Nemška večina v občinskem svetu je poskrbela, da je bila med osebami iz kulturne zgodovine večina neslovenskega rodu. Od mož, pomembnih za slovensko literaturo, so bili sprva upoštevani le trije – Trubar, Vodnik in Prešeren (Valenčič 1989, 72), prva dva med njimi duhovnika, Trubar celo dveh konfesij, najprej katoliške in nato luteranske. Dalmatin, drugi luteranski duhovnik – prvotno tudi vključen v predlog novih imen – tedaj še ni prodril, ampak je ulico, ki se tako imenuje še danes, dobil dobri dve desetletji pozneje, leta 1898 (72; 118). Samo na videz, ne pa tudi dejansko, se jima je leta 1876 pridružil protireformacijski škof Tomaž Hren, ki bi bil sploh prvi ljubljanski ordinarij z lastno ulico. Srednjeveška Hrenova ulica, prvič izpričana 1513/1514 (11), tako imenovana vse do zdaj, je namesto nemške ustreznice Krenngasse namreč dobila drugačno – Chröngasse, kakor so škofov priimek zapisovali nemško. Vlado Valenčič je domneval, da bi občinski svet s takim sklepom lahko nameraval ublažiti ali olajšati poimenovanje druge ulice po reformatorju Trubarju (59). Trubarjeve ulice

(od 1908 z edninsko obliko ulica, nemško Trubergasse) so tedaj poimenovali ulico v bližini Hrenove, od Šentjakobskega mostu do Sv. Jakoba trga (danes del Zoisove ceste) (63).

S slovenskim prevzemom občinske oblasti, ki je imela hkrati liberalni predznak (1882), se je nadaljevalo poimenovanje ulic po zaslužnih Slovencih – in začel boj za samo slovenske ulične napise, dobojevan leta 1908 (Valenčič 1989, 75–105). Med leta 1892 uvedenimi novimi poimenovanji in preimenovanji najdemo kar tri imena škofov iz 19. stoletja – lavantinskega Antona Martina Slomška ter ljubljanskih Antona Alojzija Wolfa in Janeza Zlatousta Pogačarja –, ki so se vsa obdržala do danes. Pogačar trga drugače kot druga dva ni dobil zaradi zaslug za slovenski narod in kulturo, ampak kot priznanje za ureditev okoliša ob stolnici. Ob njih pa so s trgom oziroma ulico počastili še dva duhovnika: Valentina Vodnika in Luko Knaflja. Odtlej se z današnjim imenom imenuje Vodnikov trg (tržnica), pri čemer je Vodnik v bližini izgubil ulico (odtlej in še danes Kopitarjevo), Knafelj pa jo je dobil (današnja Tomšičeva) (108–110). Za spremembo imena je bila predlagana tudi ulica Pred škofijo, a je potem preživela z nespremenjenim imenom vse do leta 1952 (110; 227), medtem ko se je Križevniški trg moral posloviti že konec 19. stoletja – in se umakniti Valvasorjevemu (110).

Ob zatonu 19. stoletja je Ljubljana v svojo ulično nomenklaturu prvič sprejela solunska sveta brata Cirila in Metoda, po katerih se je od leta 1896 do 1942 in nato še kratek čas med 1948 in 1952 imenovala Ciril-Metodova ulica (sprva z množinsko obliko ulice) na območju Poljan (od 1952 Ulica talcev) (Valenčič 1989, 113; 212; 219; 232). Kot že rečeno, je leta 1898 ulico dobil luteranski duhovnik Jurij Dalmatin in jo obdržal do danes (118), tako kot leta 1903 đakovski škof Josip Juraj Strossmayer (123), prvi neslovenski škof za sv. Metodoma. Obe ulični imeni obstajata še danes.

Odslej bomo razen škofov pustili ob strani posameznike, ki so sicer bili duhovniki, a so si ime v ljubljanski topografiji prislužili kot pesniki, pisatelji ali zaradi drugih zaslug (Aškerc, Gregorčič, Krek, Pohlin, Kuzmič idr.). Omenimo le, da je eden od teh, Anton Aškerc, leta 1906 predlagal poimenovanje ulice ob novi evangeličanski cerkvi – tj. današnje Puharjeve – po evangeličanskem pastoru in zgodovinarju Theodorju Elzeju, po rodu iz Nemčije, kar je župan Ivan Hribar zavrnil (Valenčič 1989, 126–128).

Iz let pred prvo svetovno vojno (uvedeno leta 1910) je tudi uradno ime Večna pot, kot naj bi jo »ljudstvo že od nekdaj imenovalo« (Valenčič 1989, 129). Čeprav se zdi ime na prvi pogled povezano z večnostjo in zato religiozno obarvano, ni tako, ampak gre za poimenovanje poti pod Rožnikom, po kateri naj bi nekoč kosezi hodili na »večo' (tj. »zbior, posvetovanje') (Wikipedija, n.d., s.v. »Večna pot«). Ob taki razlagi ime pozneje ni postalo moteče. Večno pot so namreč v obeh Jugoslavijah še podaljšali (1937 in 1963), skrajšali pa šele leta 1966 z uvedbo Ceste 27. aprila (Valenčič 1989, 192; 233; 239).

Le kratek čas na začetku 20. stoletja je pri župnijski cerkvi sv. Petra obstajal že omenjeni Sv. Petra trg (1903–1910), ki je bil po vsega sedmih letih preimenovan

v Hrvatski trg (Valenčič 1989, 123; 130). Ob priključitvi občine Spodnja Šiška je tik pred prvo svetovno vojno (1914) prišla v mestno občino še ena ‚svetniška‘ cesta, po cerkvi sv. Jerneja (Stara cerkev) leta 1902 imenovana Sv. Jerneja cesta – in preimenovana med ideološko čistko natanko petdeset let pozneje (142).

V prvi Jugoslaviji so med več duhovniki z različnimi družbenimi zaslugami ulično ime dobili štirje škofje, prvi trije leta 1923: malo prej preminuli krški Anton Mahnič v mestnem središču (danes Prešernova cesta), tedaj še živeči ljubljanski Anton Bonaventura Jeglič v Šentpetrskem predmestju (danes Njegoševa cesta), poreški in tržaški škof iz 19. stoletja Juraj Dobrila pa v Trnovem (današnja Finžgarjeva ulica) (Valenčič 1989, 159; 162). Vsi trije toponimi so bili spremenjeni in jih danes ni več. Mahnič, ki se je moral že po petih letih (1928) spet umakniti Bleiweis, je dobil 1937 ulico v Mostah (prejšnja Slomškova, zdaj Kosovelova) (159, 168; 191) – in jo tako kot Jeglič izgubil v velikem valu preimenovanj leta 1952 (226). Istran Dobrila je bil za italijanskega okupatorja moteč, a je ulično ime vseeno obdržal, dokler se ni leta 1963 umaknil duhovniku in pisatelju Finžgarju, ki je leto poprej umrl v svoji hiši v tej ulici (208, 211, 219; 233). Navedenim trem škofom se je s svojo ulico leta 1928 pridružil še četrti, misijonar Friderik Irenej Baraga z Baragovo ulico, katere ime je bilo leta 1952 prav tako preveč moteče, da bi lahko ostalo (171; 227).

V obdobju med obema svetovnima vojnama sta se sicer z uličnih tabel poslovala dva svetnika, a z razumljivim razlogom. Sv. Martina cesta, ki je takšno ime dobila leta 1892 po vasi Šmartno, je leta 1923 postala Kette-Murnova, ko pa so ji pet let pozneje hoteli nadeti ime Martinova, je glede na vsebino poimenovanja prodrli predlog Šmartinska cesta (Valenčič 1989, 67, 159; 168). Po Valenčiču bi bila leta 1952 najbrž prekrščena, če bi takrat še imela prvotno ime Sv. Martina cesta (228). Tudi ljubljanski Šentjakob je že imel trg, zato preimenovanje Sv. Jakoba nabrežja v Gallusovo nabrežje (1923) ni predstavljalo večje izgube (57). Vprašanje pa je, ali ni za novim imenom Dolničarjeva ulica, ki je leta 1928 ob stolnici zamenjalo prejšnje ime Semeniška (168), vendarle tičal kak skrit namen, četudi je bil pravnik Janez Gregor Dolničar avtor zgodovine ljubljanske stolnice. Leta 1924 je z zaprtjem ulice pri cerkvi sv. Petra kot javne poti ugasnilo ime Župnijska ulica (181).

Nekaj svetniških imen je v novih delih mesta v tem obdobju nastalo na novo. Taka je bila Sv. Krištofa ulica za Bežigradom (1928), imenovana po tedaj že nekdanjem pokopališču s cerkvijo in še pred drugo vojno (1939?) opuščena z zazidavo (Valenčič 1989, 169). Ime Sv. Krištof je bilo sicer od vzpostavitve novega mestnega pokopališča ob tamkajšnji cerkvi leta 1779 pa vse do njegove opustitve (1906, dokončno 1926) sinonim za zadnje počivališče Ljubljančanov. Cerkvi, prvič omenjeni leta 1476, so leta 1934 prizidali Plečnikovo cerkev sv. Cirila in Metoda, leta 1957 iz političnih in prostorskih razlogov prestavljeno s takratne Titove ceste na drugo stran, na zakrito lokacijo na začetku Vodovodne ceste. Tako se je staro ime Sv. Krištof povsem izgubilo, na nekdanje pokopališče pa spominja le še njegov vzhodni konec: Gaj zaslužnih – Navje, urejen v letih 1936–1938 (Kopriva 1989, 163; Golec 2022, 313). V istem novem ljubljanskem predmestju Bežigrad je leta 1933 dobil ulico tudi pravoslavni svetnik sv. Sava (Rastko) Nemanjić, zgodovinska

Slika 4: Toponim Šentpeter danes oživlja ime garažne hiše (foto B. Golec, avgust 2026).

osebnost, prvi srbski arhiepiskop in pisec (Valenčič 1989, 179). V Mostah so leta 1937 poleg omenjene Mahničeve vzpostavili Malenškovo ulico, ki je ime dobila po priljubljenem šentpeterskem župniku Martinu Malenšku in obstala do danes, ter Salezijansko ulico ob salezijanskem mladinskem domu, katere ime pa je ugasnilo že po poldrugem desetletju (1952) (190–191). Še krajšega veka (1939–1952) so bile Svetokriška ulica v Mostah, poimenovana po pokopališču pri Sv. Križu (od 1952 Na Žalah) (201; 228) in dve ulici v Dravljah, ki sta imeni dobili na predlog domačinov: Sv. Roka ulica, imenovana po tamkajšnji cerkvi in na podlagi že utečenega imena Rokova pot, ter Knobleharjeva ulica po misijonarju Ignaciju Knobleharju (197; 227). V Štepanji vasi so na željo domačinov (da bi se ohranilo ime z mestom združene vasi) leta 1939 poimenovali še danes tako imenovano Štepanjsko cesto; druga, ki vodi h kapeli Božjega groba pri štepanjski cerkvi, pa je dobila ime K Božjemu grobu. Slednji je kljub omembi Boga uspelo obdržati takšno ime vse do leta 1957, ko so jo preimenovali v Štepanjsko nabrežje (199).

V letih po drugi svetovni vojni so komunistično oblast v oči bodla tudi nekatera imena, ki so na versko in cerkveno sfero spominjala le na daleč. Svetogorska in Trsatska ulica, imeni po romarskih središčih Sveti gori pri Čedadu in Trsatu nad Reko, uvedeni leta 1939 za ulici na Glincah, sta se tako leta 1952 morali posloviti (Valenčič 1989, 203; 228). Že konec leta 1918 poimenovani Gospodsvetski cesti, ki ima to ime še danes, je komunistični režim prizanesel, a se je bila med italijansko okupacijo prisiljena začasno umakniti poimenovanju po ubiti fašistki, ime Gospo-

svetske pa so tedaj (1942) prenesli na njeno nadaljevanje, Celovško cesto (152; 212; 219). Povojna oblast se prav tako ni lotila Svetosavske ulice, ki so jo po mnenju Vlada Valenčiča morda prezrli le po naključju (228). Tudi za italijanskega okupatorja ni bila sporna kljub projugoslovansko usmerjeni provenienci. Eno teh, Suvoborsko ulico, prav tako za Bežigradom, je preimenoval v Ulico sv. Marka, po zaščitniku Benetk in Beneške republike, kot se je nato imenovala do vala množičnih preimenovanj leta 1952 (209; 226).

Leta so 1952 v Ljubljani preimenovali kar 52 ulic, cest in trgov: med prizadetimi so bili skoraj vsi z vero in Cerkvijo povezani nazivi, tako tudi stara zgodovinska poimenovanja po ljubljanskih cerkvah in samostanih. »Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš« iz leta 1948 namreč ni dopuščal »uporabe imen oseb in dogodkov, ki bi njihovo poveljevanje ne bilo v skladu s sedanjo družbeno in narodnostno stvarnostjo«. V praksi so sicer zelo relativne pojme o neprimernih uličnih imenih razlagali kar najširše. Tako je tudi osrednji del mesta v uličnih imenih dobil ‚značaj nove dobe‘, ki mu je dajala pečat načrtna desakralizacija mestne toponomike (Valenčič 1989, 228–229).

Tabelarični pregled leta 1952 ukinjenih imen (225–228) nazorno prikazuje širok spekter pojmovanj ‚nedopustnih imen‘. Med 22 imeni je relativno največ (6) svetniških po patrocinih bližnjih cerkva, ki vsebujejo pridevnik sveti. Moteči so bili izrazi – tudi njihove pridevniške izpeljanke – škof, škofija, cerkev, ulična imena z vsebovanim Sveto-, nadalje zadnja tri še preostala ulična imena, povezana s samostani oz. redovnimi skupnostmi, imena dveh romarskih središč, dveh duhovnikov in dveh škofov ter med italijansko okupacijo uvedenega svetnika sv. Marka.

Kot smo videli, sta ostali Svetosavska ulica in do leta 1957 malo pomembna predmestna uličica K Božjem grobu, ulico pa je lahko obdržal tudi nekdanji šentpetrski župnik Malenšek. Poleg teh sta preživeli še Znamenjska ulica iz leta 1876 in Križna iz leta 1939, ki pa nima zveze s križem, ampak je bila tako poimenovana po križišču dveh cest (Valenčič 1989, 201).

Od leta 1952 ukinjenih imen se je samo poimenovanje po sv. Cirilu in Metodu preneslo drugam, na veliko vidnejše mesto – da je nadomestilo ime trga, imenovanega po škofiji (škofijskem dvorcu). Ni izključeno, ampak precej verjetno, da so slovenski Cerkvi (zlasti ljubljanski škofiji in škofu Antonu Vovku) na ta način pred okni mahali z imenom režimskega duhovniškega Cirilmetodijskega društva, ki je bilo ustanovljeno leta 1949. Vsekakor pa sta apostola Slovanov manifestirala ‚novo družbeno stvarnost‘.

Simbolni pomen je jasno izražen še v več drugih preimenovanjih. Knez Samo je »obračunal« z apostolom sv. Markom, zavetnikom osovražene italijanske Beneške republike. Primož Trubar je sv. Petra izrinil z ene najdaljših cest v starem delu Ljubljane, češki reformator Jan Hus pa je ulico dobil v posmeh salezijancem. Kar osem ulic – to je več kot tretjino – so poimenovali po narodnih herojih, medtem ko jih je z drugo svetovno vojno povezanih 12 ali dobra polovica. Izbire novih imen niso v nobenem primeru prepustili stihiji, ampak so bili v ospredju tehnični in simbolni razlogi. Z izpraznjenjem ‚dobrih‘ lokacij se je sprostil prostor za ustrezno umestitev

Staro ime do 1952	Novo ime od 1952	Vsebina novega imena
Baragova ulica (po škofu in misijonarju)	Ravbarjeva ulica	narodni heroj Franc Ravbar – Vitez
Cerkvena ulica (po trnovski cerkvi)	Eipprova ulica	narodni heroj Ernest Eipper, ustreljen kot talec
Ciril-Metodova ulica (po apostolih Slovanov)	Ulica talcev	v spomin na 24 talcev iz leta 1942
Frančiškanska ulica (po samostanu s cerkvijo)	Nazorjeva ulica	hrvaški (partizanski) pesnik Vladimir Nazor
Jegličeva cesta (po ljubljanskem škofu)	Njegoševa cesta	črnogorski vladika in pesnik Petar Petrović Njegoš
Knafljeva ulica (po duhovniku in mecenu)	Tomšičeva ulica	narodni heroj Tone Tomšič
Knobleharjeva ulica (po duhovniku misijonarju)	Verdnikova ulica	narodni heroj Matija Verdnik
Mahničeva ulica (po škofu)	Kosovelova ulica	pesnik Srečko Kosovel
Nunska ulica (po uršulinskem samostanu s cerkvijo)	Veselova ulica	slikar Ferdo Vesel
Pred škofijo (po škofijskem dvorcu)	Ciril-Metodov trg	apostola Slovanov
Salezijanska ulica (po salezijanskem samostanu s cerkvijo)	Ulica Jana Husa	češki verski reformator
Sv. Florijana ulica (po cerkvi)	Gornji trg	topografska lega
Sv. Jerneja ulica (po cerkvi)	Ulica Milana Majcna	narodni heroj
Sv. Petra cesta (po cerkvi in predmestju)	Trubarjeva cesta	protestantski duhovnik in pisec Primož Trubar
Sv. Petra nasip (po župnijski cerkvi)	Petkovškovo nabrežje	slikar Jožef Petkovšek
Sv. Roka ulica (po cerkvi)	Dražgoška ulica	leta 1942 uničena vas
Sv. Jakoba trg (po cerkvi)	Levstikov trg	pisatelj Fran Levstik
Svetogorska ulica (po romarskem središču)	Redelonghijeva ulica	narodni heroj Marko Redelonghi iz Beneške Slovenije
Svetokriška ulica (po pokopališču s cerkvijo)	Na Žalah	pokopališče
Škofja ulica (po nekdanji škofijski posesti)	Rozmanova ulica	narodni heroj in partizanski komandant Franc Rozman – Stane
Trsatska ulica (po romarskem središču)	Tomažičeva ulica	narodni heroj Tržačan Pinko Tomažič
Ulica sv. Marka (po svetniku, zavetniku Beneške republike)	Samova ulica	slovanski knez

Tabela 1: Preimenovala leta 1952.

režimskih oseb in dogodkov, nemajhen pomen pa so namenjali tudi drugačni simboliki. Tako je ljubljanskega škofa Jegliča zamenjal črnogorski vladika in pesnik Njegoš, škofa Mahniča pa njegov kraški rojak pesnik Srečko Kosovel. Tudi obe primorski romarski središči sta ,zasedla' Primorca – oba narodna heroja. Iz slovenske kulturne zgodovine so za nova poimenovanja vzeli le tri osebnosti: pisatelja Levstika, ki je sicer že imel manjšo ulico (Valenčič 1989, 112), zdaj pa je zasedel še precej prestižen trg, ter slikarja Vesela in Petkovška. Eno samo novo ime, in to umetno, je nastalo po topografski legi (Gornji trg), preimenovanje Svetokriške ulice po Žalah pa je imelo – in v naslednjih desetletjih tudi opravilo – nalogo, da se osrednje ljubljansko pokopališče (iz leta 1906) in območje okoli njega ne bo več imenovalo po pokopališki cerkvi sv. Križa, ampak Žale. Prvotno se je Žale imenoval le prostor z leta 1940 zgrajenimi Plečnikovimi mrliškimi vežicami, kmalu pa se je ime razširilo še na pokopališče samo (Kopriva 1989, 168). Danes je poimenovanje po Žalah veliko bolj kakor po patrociniu v neformalni rabi tudi za mlado župnijo, ustanovljeno leta 1965. Tri osebnosti so se pozneje v mestno toponimiko lahko vrnila – a ne več na nekdanje lokacije. Še v komunističnem obdobju so ponovno dodelili ulično ime Luki Knaflju, tokrat v neprimerno manj uglednem Knafljevem prehodu (1958) (Valenčič 1989, 232). V samostojni Sloveniji pa sta v ljubljanski toponimiki spet dobila ime misijonarja Baraga (1997) in Knoblehar (1998) (Mestna občina Ljubljana b.d.).

S povojnimi razlastitvami cerkvenih ustanov so se izgubili tudi nekoč trdno zasedrani mikrotoponimi, kot so Marijanišče, Baragovo semenišče ali Škofovi zavodi v Šentvidu in celo Alojzijevišče, čeprav je ostalo v cerkvenih rokah (Teološka fakulteta). Tudi Škofovih zavodov, po padcu komunizma vrnjenih Cerkvi, se prejšnje ime ni več oprijelo, kljub leta 1993 ponovno ustanovljeni gimnaziji.

Od leta 1945 se vse do samostojne Slovenije ni zgodilo, da bi katera od ljubljanskih ulic na novo dobila ime po čemer koli, kar bi bilo povezano z vero – kaj šele po svetniku, cerkvi ali škofu. V mestno toponimiko je bil pripuščen le kak režimu naklonjen duhovnik – zaradi zaslug za slovensko književnost (Franc Saleški Finžgar 1963, Franc Ksaver Meško 1974) – ali pa nekdanji duhovnik (partizanski zgodovinar Metod Mikuž 1984) (Mestna občina Ljubljana b.d.). Premišljena izjema so poimenovanja po cerkvenem toponimu Cesta na Urh (1968) (Valenčič 1980, 42), kjer so v odvzeti cerkvi v propagandne namene uredili muzej, posvečen dogajanju med drugo svetovno vojno. Popolno naključje na videz škofovskega naziva je ime Škofove ulice (1984), poimenovane po partizanskem aktivistu (Mestna občina Ljubljana b.d.). Še največ cerkveno obarvanega, kar je komunistična oblast dopustila, so bila na novo uvedena imena Križevniška soteska (1966) v starem mestu (Valenčič 1989, 233), v primestju Šmarna gora in Šmarnogorska pot (1983) (Mestna občina Ljubljana b.d.) ter poimenovanje nove stanovanjske soseske Štepanjsko naselje. To je bilo v zgodnjih sedemdesetih letih imenovano po Štepanji vasi, priključeni mestu že pred vojno (Wikipedija, n. d., s. v. »Štepanjsko naselje«).

Tudi v samostojni Sloveniji – razen že omenjenih izjem Barage in Knobleharja – do vračanja starih imen, kot tudi ne do (ponovnih) poimenovanj po cerkvah ni prišlo. Mestni svet je sicer leta 1997 sprejel odlok o preimenovanju Zrinjskega ceste v Ulico Janeza Pavla II. (Mestna občina Ljubljana b.d.), a je do dejanskega preimenovanja

prišlo šele precej pozneje, že v 21. stoletju (Slovenska škofovska konferenca 2005). Leta 2021 je prodrl predlog za uvedbo poimenovanja Hieronimova ulica, po sv. Hieronimu – s simbolnim pomenom, ker gre za lokacijo (tj. del Emonske ulice) tik ob kraju novega ‚templja slovenske knjige‘, NUK II. Obenem je mestni svet sprejel še predlog o poimenovanju Trg Device Marije za prostor pred Marijino župnijsko cerkvijo v Polju, vendar brez vpisa v Register prostorskih enot (Bogataj 2021).

Nazoren odraz ‚nove družbene stvarnosti‘ v tem stoletju je poimenovanje Džamijška ulica (2017) ob novozgrajeni ljubljanski mošeji (džamiji) – po prvem in dolej edinem nekrščanskem verskem objektu.

Financiranje

Prispevek je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta J6-60104 („Kolektivne identitete in stanovska družba med Srednjo in Jugovzhodno Evropo od iznajdbe tiska do pojava narodnih gibanj“) in raziskovalnega programa P6-0052 („Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti“), ki ju iz javnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Izjava o dostopu do raziskovalnih podatkov

Ker raziskava temelji na teoretičnem izhodišču, v prispevku niso bili ustvarjeni ali analizirani novi raziskovalni podatki.

Kratice

- KAL** – Kapiteljski arhiv Ljubljana.
SI NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana.
SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana.
ŽA – Župnijski arhiv.

Reference

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 100, KAL: 1512 I 10, Gornji Grad.

–, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Razne knjige, šk. 30.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, LIU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, šk. 45, fasc. 33.

Druge reference

Bogataj, Jan Dominik. 2021. Hieronimova ulica v »nje-

govi« Ljubljani. *Družina*, 19. 1. <https://www.druzina.si/clanek/hieronimova-ulica-v-njegovi-ljubljani> (pridobljeno 2. 11. 2025).

Čipić Rehar, Marija. 2016. *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1501–2015*. Ljubljana: Nadškofija.

Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma. 1995. *Deželopisna karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744*. Faksimile. Monumenta Slovenica 6. Ljubljana: Slovenska knjiga.

Golec, Boris. 2022a. *Najstarejša oklicna knjiga v slovenščini: knjiga ženitnih oklicev ljubljanske stolne župni-*

- je sv. Nikolaja iz let 1737–1759. Elektronska diplomatična izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- . 2022b. Slovenska toponimika Ljubljane do prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787. *Kronika* 70, št. 2:307–362.
- Höfler, Janez.** 2015. *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Ljubljana: Viharnik.
- Kopriva, Silvester.** 1989. *Ljubljana skozi čas: Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih*. Ljubljana: Borec.
- Kos, Milko.** 1955. *Srednjeveška Ljubljana: Topografski opis mesta in okolice*. Knjižnica »Kronike« časopisa za slovensko krajevo zgodovino 1. Ljubljana: »Kronika«.
- Kosi, Miha, Matjaž Bizjak, Miha Seručnik in Jurij Šilc.** 2021. *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. 2., dopolnjena izd. Slovenska historična topografija 1. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- Mal, Josip.** 1957. *Stara Ljubljana in njeni ljudje: Kulturno-zgodovinski oris*. Ljubljana: Mestni muzej.
- Mestna občina Ljubljana.** B. d. Seznam ulic po četrtnih skupnostih. <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ulice-parki-in-trgi-v-ljubljani/seznam-ulic-po-cetrtnih-skupnostih/> (pridobljeno 13. 8. 2025).
- Mrak, Janko.** 1940. *Spomini*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Mlinarič, Jože.** 2000. Frančiškanski samostan od ustanovitve okoli leta 1240 do preselitve leta 1784. V: Silvin Krajnc, ur. *Frančiškani v Ljubljani: Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*, 81–148. Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja.
- Ožinger, Anton.** 2000. Frančiškanski samostan v Ljubljani od preselitve leta 1784 do leta 1903. V: Silvin Krajnc, ur. *Frančiškani v Ljubljani: Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*, 201–218. Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja.
- Slovenska škofovska konferenca.** 2005. Izjava Slovenske škofovske konference o Ulici Janeza Pavla II. v Ljubljani. *Družina*, 16. 5. <https://www.druzina.si/clanek/izjava-slovenske-skofovske-konference-o-ulici-janeza-pavla-ii-v-ljubljani> (pridobljeno 13. 8. 2025).
- Snoj, Marko.** 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan; Založba ZRC.
- Suhadolnik, Jože, in Sonja Anžič.** 2000. *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg: Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Grajskim hribom, Cankarjevimi nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- . 2003. *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg: Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- . 2006. *Novi trg z okolico: Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- . 2009. *Kongresni trg z okolico do Prešernovega trga: Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- Suhadolnik, Jože, in Nataša Budna Kodrič.** 2013. *Poljansko predmestje: Zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- . 2017. *Šentpetrsko predmestje: Zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- Suhadolnik, Jože, in Dragan Matič.** 1997. *Živilski trg in Plečnikove tržnice z okolico v zgodovini: Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Ljubljano, Ciril-Metodovim trgom, Stritarjevo in Kopitarjevo ulico ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- Šašel, Jaroslav.** 1975. Kasnoantično in zgodnjerednjeveško obdobje v Vzhodnih Alpah in arheološke najdbe na Slovenskem. V: Stane Gabrovec idr., ur. *Arheološka najdišča Slovenije*, 68–99. Ljubljana: SAZU; DZS.
- Šturm, Lovro, ur.** 2018. *Ljubljanske družine v 18. stoletju*. Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija; Slovenska matica.
- Tuma, Henrik.** 1937. *Iz mojega življenja: Spomini, misli in izpovedi*. Ljubljana: Naša založba.
- Valenčič, Vlado.** 1966. Oblikovanje Ljubljane v prvi polovici XIX. stoletja. *Kronika* 14, št. 3:141–152.
- . 1980. *Ljubljanske ulice*. Ljubljana: Geodetska uprava Skupščine mesta Ljubljane.
- . 1989. *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradiva in razprave 9. Ljubljana: Zgodovinski arhiv; Partizanska knjiga.
- Valvasor, Johann Weichard.** 1689. *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach–Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter.
- Vidmar, Luka, ur.** 2018. *Križanke*. Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo.
- Vrhovnik, J.[anez] [Ivan].** 1896. Slovenska imena ljubljanskih ulic pred 100 leti. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6:116; 147–148.
- Wikipedija.** B. d. Štepanjsko naselje. https://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0tepanjsko_naselje (pridobljeno 13. 8. 2025).
- Wikipedija.** B. d. Večna pot, Ljubljana. https://sl.wikipedia.org/wiki/Ve%C4%8Dna_pot,_Ljubljana (pridobljeno 13. 8. 2025).
- Žnidaršič Golec, Lilijana.** 2000. *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Acta Ecclesiastica Sloveniae 22. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.
- . 2006. *Kapiteljski arhiv Ljubljana: Inventar fonda*. 1. zv. Priročniki 3. Ljubljana: Nadškofija.